

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Педагогика ва психология факультети

21-15 гуруҳ талабаси

Бозорова Угилройнинг

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАШКИЛИЙ
ШАКЛЛАРИ.

мавзусида ёзган

КУРС ИШИ

Илмий раҳбар: М. Мухлибоев

Гулистон – 2016

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАШКИЛИЙ ШАКЛЛАРИ.

РЕЖА:

1. Таълим шакллари ҳақида умумий тушунча, дарс ва унинг тузилиши.
2. Маъруза ва унинг тузилиши.
3. Семинар ва амалий машғулот.
4. Курс иши.
5. Диплом иши.
6. Амалиёт.

Таълим муассасалари олдида турган вазифаларнинг ижобий ҳал этилиши машғулоти (таълим жараёни) мазмуни, таълим шакли, методлари ҳамда воситаларнинг самарадорлигига боʻлиқ бўлади. Таълим шакли, методлари ва воситалари талабаларни (ўқувчиларни) маънавий жиҳатдан тарбиялаш, уларда чуқур билим ва дунёқарашни шакллантиришга хизмат қилади.

Таълим шакли ўқитувчи ва ўқувчининг белгиланган тартибда, муайян мақсадга мувофиқ маълум режимда ташкил этиладиган фаолиятларнинг ташки ифодасидир.

Ҳодим замонларданоқ жамиятнинг етук кишилари ўқитиш ишини ташкил қилишнинг ижтимоий тараққиёт эҳтиёжларига жавоб берадиган шакллари топишга уринганлар. Ҳозирги вақтда Республика таълим муассасаларида ўқитишнинг куйидаги шаклларидан фойдаланилмоқда. **(Ш. Умаров. «Узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг интеграциялашуви». Т., 2005. (Б.М.И.))**

Анъанавий таълим шакллари (синф дарс тизими):

- а) янги билимларни баён қилиш дарси;
- б) ўтилган материалларни мустаҳкамлаш дарси;
- в) билим, қўникма ва малакаалрни текшириш дарси;
- г) кириш ва такрорий умумлаштирувчи дарслар;
- д) аралаш дарс.

Якка тартибдаги таълим шакли:

- а) репетиторлик таълими.

Ноанъанавий таълим шакллари:

- а) маъруза;
- б) факультатив;
- в) семинар;
- г) лаборатория машғулотлари;
- д) экскурсия;
- е) баҳс-мунозара;
- ж) давра столи;
- з) викторина;
- и) матбуот конференцияси ва бошқалар.

Шуни таъкидлаш лозимки, иқтисодчи-ўқитувчи кадрлар тайёрлашда Тошкент Давлат иқтисодиёт университетида ҳам юқоридаги таълим шакллари кенг фойдаланилмоқда.

Шу билан бирга кадрлар тайёрлашда таълим беришда ўқитиш усуллари ҳам асосий ўринни эгаллайди. Усул айнан нимагадир йўл, деган маънони англатади, яъни мақсадга эришиш йўлини билдиради. Усуллар ҳар қандай ахборотни мақсадни) узатиш ва қабул қилиш тарзига қараб куйидаги турларга ажратилади:

- а) оʻзаки усул;
- б) кўргазмали усул;
- в) амалий усул.

Таълим жараёнида талабаларни ўзлаштириш, фикрлаш жараёнини ташкил этиш бўйича эса қуйидаги усулларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

- а) ўқитишнинг маъруза (сухбат) усули;
- б) ўқитишнинг амалий ишлар усули;
- в) лаборатория ишлар усули;
- г) мустақил ишлар усули;
- д) репродуктив-эвристик усул;
- е) илмий-тадқиқот усули;
- ж) ўқитишнинг муаммоли-изланиш усули;
- з) ўқитишнинг индуктив ва дедуктив усули. (Схема қаранг).

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунида «Олий таълим юқори малакали мутахассислар тайёрлашни таъминлайди» - дейилган. Шу билан бирга олий таълим талабаларни илмий тадқиқот ишларига ҳам ўргатади. Агар ўрта мактабнинг асосий вазифаси ўқувчиларга билим, малака ва иқтидор, шу билан бирга касбга йўналтириш билан шуғулланса, олий мактаб илмий билим, илмий малака, иқтидор беради талабаларга мутахассис шахсини тарбиялайди. Шу билан бирга маълум фан бўйича илмий-тадқиқотчини ҳам тарбиялайди. Шу ўринда И.Каримов «Фанга истеъдодли ёшларни кириб келишини таъминлаш учун комплекс тадбирлар туркумини амалга ошириш зарур. Бу ўринда олий мактабнинг, ҳатто умумий таълим мактабларининг фаолиятларини тубдан қайта қуриш керак» - дейди.

Шу нуқтаи назардан олий мактабларда билимларни ҳозирги замон даражасида бериб бериш алоҳида аҳамиятга эга. Ҳозирда олий таълим икки босқичдаги иборат, яъни бакалаврият ва магистратура. Мана шу босқичларни амалга оширишда, аниқроқ, олий маълумотли етук мутахассис тайёрлашда иқтисодий билимларни беришнинг ташкилий шакллари қўлланилади.

Маъруза - билим беришнинг шундай шаклики, унда педагог (ўқитувчи) томонидан ўрганилаётган билимлар, малакалар, кўникмалар талабаларга ёппасига баён этилади. Маърузалар баён этилиш жойига қараб ҳар хил бўлиши мумкин, яъни тегишли фанларга оид (иқтисод, маркетинг, менежмент, тадбиркорлик, ҳуқуқ, иқтисодий информатика ва ҳоказо), ижтимоий характерга эга маърузалар, техника-технологияларга оид маърузалар, илмий педагогик марказлар, бадиий ижодиётга оид маърузалар (адабиёт, санъат), диний дунёвий маърузалар ва бошқалар. Биз учун ҳозирда иқтисодиёт фанларига оид маърузалар характерлидир.

Маъруза баён этилиши жараёнида унга қуйидаги талаблар қўйилади:

- 1) Берилаётган материаллар илмий характерга эга бўлишлиги.
- 2) Маъруза системали (тизимли) бўлишлиги.
- 3) Материаллар, маълумотлар талабалар кучига мос ва хос бўлишлиги.
- 4) Маъруза сиёсий жиҳатдан талабга жавоб беришлиги.
- 5) Маърузада назарий масалалар амалиёт билан бевосита боғланган бўлишлиги.
- 6) Маъруза мавзуга оид Республикадаги ижтимоий-иқтисодий воқеа, ҳодисаларнинг энг сўнгги статистик маълумотлари билан бойитилган бўлишлиги лозим.

Маъруза - ўқув жараёнининг ил\ор усулларида бири бўлиб, дастлаб у ўрта асрларда бирон бир китобни ўқиш ёки уни изохлаш йўли билан намоён бўлган. Жамият ривожланиши мобайнида о\заки тушунтиришнинг бу усули XVIII асрда латин тилида амалга оширилган. XVIII аср ўрталарига келиб маърузалар рус тилида ўқий бошланди. Уни ил\ор намоёндаларидан бири М.В.Ломоносовдир.

Маърузада одатда кўпроқ баён қилиш етакчи роль ўйнайди. Талабалар дарсда пассив роль ўйнашади. Семинар дарсида эса талабалар актив роль ўйнашади. Дарсда турли услубларни қўллаб, уларни фаоллигини таъминлаш имконияти кенг.

Маъруза дарси асосан монолог тарзида баён қилинса, семинар дарси турли туман диалог асосида олиб борилади. Одатда семинар дарсида талабаларнинг билими, ўз устида ишлаш даражаси аниқланади ва назорат қилинади.

Семинар (lot.seminarium- манба, кўчма маънода –мактаб) – ўқув амалий маш\улот шаклларида бири. Асосан олий ўқув юрларида илмий тўғарак анжуманларида қўлланилади.

Таълимнинг семинар шакли қадимги Юнон ва Рим мактабларида пайдо бўлган. Кейинчалик /арбий Европа университетларида ривожлантирилган.

Бу университетларда асосан семинар талабанинг адабиётлар, манба устида ишлаш вазифасини ўтаган. XX аср бошларидан семинар дарслари талабаларнинг умумий илмий дунё қарашини кенгайтиришда, уларни муайян фан тарихидаги муҳим муаммо ва тадқиқотлар билан таништиришда катта роль ўйнай бошлаган.

Семинарнинг асосан уч тури бор.

1. Ўрганилаётган фан ёки курсни чуқур ўрганишга ёрдам берадиган дарслари.
2. Айрим муаммо, асосий ёки муҳим мавзунини ўрганиш учун ўтказиладиган семинарлар.
3. Тадқиқот характеридаги семинарлар.

Ўқув жараёнини ташкил этишда семинар дарслари алоҳида ўрин тутади. Семинар талабаларнинг билимларини мустақамлашни таъминловчи, ижодий қобилиятини намоён қилувчи ўқув жараёни шаклидир.

Семинар маш\улотларининг мақсади талабаларнинг чуқур билим олишини таъминлаш, олган билимни реал ҳаётда қайта қўллашдир.

Бунинг учун талаба олган ахборотларини таҳлил қилиш, илмий тадқиқот ўтказиш, таққослаш хулоса чиқаришни билиши керак. Бундай маҳоратга эга бўлишга кўп жиҳатдан семинар дарси ёрдам беради.

Семинар дарсининг олдига қўйилган бош мақсадни амалга ошириш учун дарсни олдига қўйилган қатор вазифаларни амалга ошириш керак. Бу вазифалар семинар дарслари бажарадиган функцияларда ўз ифодасини топади.

Семинар дарси қатор функцияларни бажаради;

1. Талабаларга профессионал таълим бериш ва тарбиялаш;

1. Мустақил ишлаш малакасини ўстириш;
2. Талабаларни мантикий фикрлашга ўргатиш;
3. Нутқ, сўзлаш, илмий мунозаралар олиб боришга ўргатиш;
4. Мустақил фикр юритиш ва фикрини ўртоқлашишга ўргатиш;
5. Ўртоқлари фикрини танқидий нуқтаи назардан баҳолашга ўргатиш;

Семинар дарсини ўтказишда қўлланиладиган услублар турли туман бўлиб, у ёки бу услубни танлаш, аввало ўрганилаётган фаннинг хусусиятига,

иккинчидан, ўтилатган мавзуга, учинчидан, семинар дарсида қўйилган мақсадга, ниҳоят, тўртинчидан, танланган услубни қўллаш имкониятига боғлиқ.

Айни пайтда иқтисодий таълим жараёнида нисбатан кенг қўлланиладиган услублардан экспрес-савол-жавоб, саволлар тизимига асосланган муҳокама, масала, машқ, тест ва уларнинг натижасини муҳокама қилиш ва бошқаларни кўрсатиш мумкин. Семинар мавзуси маъруза мавзуси билан бир хил бўлиши шарт эмас. Айрим пайтларда мавзудаги айрим саволларни маърузада кўрилса, айримларини семинарда муҳокама қилиш мумкин. Ҳозирги пайтда шундай тажриба амал қиладики, маърузада кўрилган мавзу албатта семинарда ҳам муҳокама қилинади. Лекин маълум шароитда семинар дарси ва унинг мавзусига бошқача ёндашиш мумкин. Айтайлик, мустақил ўрганиш учун турли адабиётлар, бошқа ахборот манбалари мавжуд бўлса, семинарда мустақил ўрганилган мавзуси муҳокама қилиш мумкин. Айниқса мавзунини ўрганиш учун вақт етишмаган пайтда бундай усул қўл келади.

Семинар дарсини муваффақиятли ўтказиш учун энг аввало асосий ва қўшимча адабиётларни синчковлик билан ўрганиб чиқиш зарур. Адабиётларни ўрганиш дарс жараёнида талабаларнинг диққатини қаратиш лозим бўлган масалаларни алоҳида ажратиш, мавзунини қайси усул асосида ўрганишни режалаштириш ва дарсга тайёрланиш имконини беради. Айниқса, аудиторияда жонланиш, муҳокама қилиш мунозарага сабаб бўладиган саволлар қўйилганда юз беради. Натижада мавзунини чуқурроқ ўрганишга ёрдам беради.

Шунинг учун ҳам бундай саволларни тайёрлаш муҳим аҳамиятга эга. Мавзунинг мазмунини ўзлаштиришни чуқурлаштиришнинг энг оддий йўли бу саволларни мураккаблаштириш ҳамда алоҳида саволлардан саволлар тизимига ўтиш орқали амалга оширилиши мумкин.

Бу эса қўйилган саволларга жавоб бериш, муаммони, саволни муҳокама қилиш жараёнида вужудга келган муаммони вазиятни ўрганиб, уни ечиш имконини беради. Масалан, иқтисодиёт назариясининг бош масаласи нима? деган савол қўйилган. Бу ерда талаба иқтисодиёт назарияси фанининг бош муаммоси-ресурсларнинг чекланганлиги шароитида чексиз эҳтиёжни қондириш муаммоси-деб жавоб бериши мумкин. Ана шу саволни бошқача саволлар тизими асосида қўйиш мумкинки, натижада талабалар қўйилган масалани чуқурроқ тушунишига ёрдам беради.

Мавзунини ўрганишни чуқурлаштиришга савол шаклини ўзгартириб, уни мураккаблаштириш орқали эришиш мумкин. Айтайлик, Юқорида берилган саволни бошқачароқ қилиб, иқтисодиётнинг бош муаммоси нима ва уни нимага бош муаммо деб қараш керак?- деб ўзгартириш мумкин.

Талабаларни мавзунини ўқиш катигориясини қай даражада тушунганларини синаш учун уларга ушбу мавзу бўйича берилган саволларга олинган жавоблари асосида муҳокама қилиш усулини қўллаш мумкин ёки мавзу бўйича тестлардан фойдаланиш мумкин бўлади.

Семинар дарсининг талабалар тамонидан билим, иқтидор, нутқ, бошқалар фикрига танқидий қарашни талаб этадиган услубларидан мунозара бўлиб, у мураккабдир. Бундай усул билан дарс ўтиш ўқитувчидан катта тайёргарлик кўриш, маҳоратни талаб этади. Умуман олганда семинар дарси турли услублар асосида олиб бориладиган экан, у қизиқарли, барча талабаларни фаол қатнашишга ва оҳир оқибат кунт билан тайёрланиб келишга ундайди.

Олий ўқув юртларида талабалар маъруза дарсларида олган билимларини чуқурлаштириши, уларни кенгайтириши мақсадида ўқув юртининг ўқув режасида ҳар бир фан (курс)лар учун семинар машғулоти

талабалар учун мустақил иш сифатида қараш мумкин. Чунки талаба маърузада олган билимини ўзлаштиргани ҳолда, семинар маш\улотига бошқа адабиётлар, керакли манбаалардан, дарсликлардан фойдаланиб маълумотлар ахтаради ва уларни бўл\уси семинар маш\улотига ўзлаштириб боради. Семинар маш\улотига тайёргарлик талабаларга изланишга, фикрлашга, келажакка тайёрлашда муҳим восита ҳисобланади.

Семинар маш\улотиди дарсларида ҳам талабалар томонидан маш\улотга тайёрланиш давомида И.Каримов асарларидан фойдаланиш назарда тутилади. Юқорида қисман айтиб ўтилганидек семинар маш\улотига тайёргарлик ҳам мустақил ишлар таркибига киради. Шу билан бирга мустақил ишларга, реферат ёзиш, курс ишини тайёрлаш, илмий анжуманларда иштирок этиш, диплом ишини тайёрлашлар ҳам шулар жумласидан. Буларга тайёрланишда И.Каримов асарларидан унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, асарлар иқтисодий мавқега эга эканлиги билан илмий ишларни эркин баён этишида асосий восита бўлиб хизмат қилади. (+. *Шамсиев. «Дарсларни замонавий ташкил этишининг шакл ва услублари». Т., 2005.(Б.М.И.)*)

Биз юқорида маъруза ва семинар маш\улотлари ҳақидаги назарий фикрларимизни баён этдик. Шу маънода савол ту\илади. Хўш, иқтисодчи-педагог кадрларни тайёрлашда маъруза ва семинар маш\улотлари қандай аҳамият касб этади? Маш\улотларни ташкил этишда асосан нималарга эътибор қаратиш лозим?

Маълумки, иқтисодчи-педагог кадрлар тайёрлашда маъруза ва семинар дарслари алоҳида аҳамият касб этади. Маърузада олинган назарий билимлар бевосита семинар дарсларида амалий нуқтаи назардан тегишли саволлар асосида таҳлил этилади. Бу эса иқтисодчи-ўқитувчи кадрлар учун амалий тажриба вазифасини ўтайди. Улар бир вақтнинг ўзида билим олаётган бўлсалар, бир вақтнинг ўзида олинган билимларини амалиётга жорий этишни ўрганадилар. Шу билан бирга маъруза ва семинар дарсларини ташкил этаётган ўқитувчиларнинг касбий маҳоратларини доимий кузатиб борадилар. Улардан ўзларига керакли хулосалар чиқарадилар.

Бугунги бозор иқтисодиёти шароитида педагогика фани олдида турган асосий вазифалардан бири шуки, таълим жараёнида талаба объектдан субъектга айланиши лозим ва унга эришишда албатта фан ўқитувчиларининг роли катта. Шу маънода, маъруза ва семинар маш\улотларини ташкил этишда асосий эътибор анъанавий дарс ўтишга эмас, балки ноанъанавий дарсларга қаратилиши лозим. Бунга эришиш учун эса ўқитувчи дарс ўтиш услубиётини тўри танлай олиши лозим. Бас, шундай экан иқтисодчи-ўқитувчи кадрлар тайёрлаш мобайнида қуйидаги ноанъанавий усул ва услублардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Ҳар қандай мавзунини ўганишда турли услублар қўлланилади. Бунинг сабаби, биринчидан, дарс ўтишда турли услубларни қўллаш уни қизиқарли бўлишига, талабаларни диққатини ўтилаётган дарсни ўзлаштиришга қаратилади.

Бир хил услубда дарс ўтилиши талабаларни зериктиради ҳамда дарс пайтида диққати бошқа нарсаларга қаратилади.

Психологларнинг тадқиқотларига кўра ҳар қандай моҳир ўқитувчи ҳам бир хил услубда дарс берар экан, айтайлик, маъруза ўқир экан, талабалар дастлаб 20 минут, сўнгра дарсни тугашидан олдин 20 минут маърузани диққат билан эшитар, қолган пайтда ҳаёли қочар экан.

Иккинчидан, талабаларнинг дарсни ўзлаштириш, эшитганлари, янги билимни қабул қилиш қобилиятлари ҳар хил талабалар томонидан нисбатан тўлиқ ўзлаштиришга олиб келади. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, олган билимни ўзлаштириш жараёнида бир хил талабаларга бир услуб мавзунинг мазмунини тезроқ англашга ёрдам берса, иккинчиларига бошқа услуб ёрдам беради.

Шунинг учун ҳам барча педагоглар талабаларга билим беришнинг энг самарали йўли, дарс ўтишни турли услубларини қўллаш деган фикр тарафдори бўлиб, айнан қайси услуб қайси тоифадаги талабалар учун қўлланилиши маъқуллиги бўйича ягона фикр йўқ.

Жаҳон педагогикаси тажрибаси шуни кўрсатадики, таҳлил фикр юритадиган талабалардан муваффақият билан ишловчи бизнесменлар, сиёсий лидерлар (сардорлар), фан арбоблари етишиб чиқади.

Педагогларнинг муҳим вазифаси, мақсади айнан турли услублар орқали талабаларни билим, ахборот олишни турли шаклларига тезда мослашишга, ўз дунёқарашини кенгайтириш учун ҳаракат қилишга талабаларни қизиқтириш ва уни амалга оширишдир.

Агар ўқитувчи талаба ёқтирмайдиган услубда дарс олиб борса унинг борган сари ўқишдан кўнгли совиб, шу даражага етиши мумкин-ки, фанни умуман ўқигиси келмай қолиши мумкин. Аксинча, буткул бирон талаба ёқтирадиган усул билан дарс берилса, унда фикрлашнинг қзгарувчанлиги йўқолади. Ўз имкониятини тўла ишга сола олмайди. Бу дегани келгусида ўз фаолиятида муваффақиятга эришиш имконияти чекланади. Баъзи талабалар аниқ фактлар, маълумотларни тезроқ қабул қилади. Бошқалари назарий математик моделларни ёқтиради. Баъзи талабалар кўрғазмали расмлар, диаграммалар орқали, бошқалари мунозара қилганда, учинчилари ўзи бажаришда қатнашса яхшироқ, пухтароқ ўрганади.

Олимларнинг ҳисоб-китобига кўра аҳолининг 40% и кўриш орқали тезроқ ўрганса, 30%и эса эшитишни устун қўядиган бўлиб, бировдан эшитганлари орқали тезроқ ўрганар экан, қолган 30%и аралаш, ўзи қатнашса тезроқ ўзлаштирар экан.

Умуман олганда, таълим-тарбия беришнинг услублари қотиб қолган эмас. Вақт ўтиши билан ўзгаради. Талабаларни билим олиши ва олган ахборотини қайта ишлаши учун турли туман услубларни ўйлаб топиб қўллаш мумкин. Айниқса ҳозирги пайтда муваффақиятли фаолият юритиш учун жуда кўп соҳаларга билишнинг турли усуллари қўллаш ва билим беришда мослашувчанлик, ранг-баранг педагогик услублар қўллаш талаб этилади.

Ўқитувчиларни дарс жараёнида турли услубларни, ўқув топшириқларини қўллаб, ўз талабаларида билим олишга иштиёқ уйғотишлари ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга.

Кўчилик педагогларнинг ишончи комилки, талабаларнинг қобилиятини, уларни индивидуаллигини ҳисобга олган ҳолда турли услубларни қўллаш, албатта ўзлаштириш натижасини кўтаради.

Дарс ўтишда қўлланиладиган услубларни шартли равишда анъанавий дарс ўтиш услублари ҳамда талабалар фаоллигини оширувчи интерактив услубларга ажратиш мумкин.

Анъанавий дарс ўтишда дарснинг асосий мақсади кўпроқ тушунтиришга қаратилган. Талабаларни ўрганилаётган мавзунини қай даражада ўзлаштирганларини назорат қилиш жараёнида билдирган фикрларига қараб амалга оширилади.

Дарс ўтишнинг талабалар фаоллигини оширувчи интерактив усуллари айрим адабиётларда ноанъанавий дарс ўтиш усуллари деб ҳам таърифланади. Бу усуллардан авваллари ҳам фойдаланилган, лекин камроқ эътибор берилган. Ҳозирги пайтда бутун дунёда фаол интерактив услубларни қўллаш дарс ўтишни самарали усули сифатида тан олиниб, кенг қўлланилмоқда.

Дарс ўтиш услублари турлича бўлиб, улардан энг кўп қўлланиладиган асосий методлар куйидагилар:

Америка мунозара (дебатлар). Бундай тарзда дарс ўтишда икки талаба белгиланган қатъий тартиб бўйича, мунозарага раислик қилувчининг раҳбарлиги остида берилган савол ёки муаммо бўйича мунозара олиб борадилар. Уларнинг билдирган фикрларини арбитрлар коллегияси баҳолайди. Арбитрлар талабалардан белгиланади.

Инглизча мунозара (дебатлар). Мунозаранинг бу шаклида муҳокама қилинаётган муаммо ечимига етказилади.

Очиқ мунозара. +ўйилган муаммони белгиланган қоида бўйича муҳокама қилиб, ечимини қабул қилиш ёки қилмасликни пленумга топшириш билан якунланади.

Сиртки услуб (масофадан ўқитиш). Ўқув материални хатлар, топшириқлар ёки аудиовизуал воситалар орқали мустақил ўрганиш. Интернетни ҳаётга кириб келиш ва борган сари кенг қўлланилиши билан бу услуб асосида дарс бериш ҳам ривожланиб, кенг ёйилмоқда.

Тўридан-тўри баён қилиш услуби. Бу модел (услуб) янги тушунчалар, навбатма навбат, асталик билан мантиқий изчилликда бериб борилади. Бу услуб кўпроқ маъруза уқиганда қўлланилади.

Гуруҳларда жуфтлик ёки кичик гуруҳларга бўлиниб ишлаш. Бу услубда жуфтлик, ёки кичик гуруҳ билан биргаликда аниқ қўйилган у ёки бу масалани, маълум белгиланган вақт ичида ўзаро фикр алмашиш, мулоқот қилиш орқали ечиш кўзда тутилади.

Интервью – бир ёки бир неча кишилардан ахборот олиш учун аниқ мақсадга қаратилган сўров (савол-жавоб) ўтказилади.

Дарсни аниқ йўналтирилган (мўлжалланган) саволлар асосида олиб бориш. Бу услубда мавзу бўйича аниқ йўналтирилган саволлар билан мавзу муҳокама қилинади. Ўқитувчи савол-жавоб суҳбатни бошқариб туради.

Моделлаштирувчи амалий ўйинлар ва машқлар. Бу услубда талабаларнинг ўзлари қатнашади. Моделлаштиришда абстракт услублардан фойдаланиб реал воқеликка иложи борица яқинлаштирилади. Бу услуб ўзи бажарганда осон тушунадиган талабаларга қўл келади. Моделлаштирувчи ўйинда талабалар ўзлари белгиланган ролларни бажарадилар. Ўз хатти ҳаракатлари орқали зарур малака ва кўникмаларни эгаллашади.

Реферат – баҳолаш назаридан нейтрал позицияда турган ҳолда мавзу бўйича о\заки ахборот бўлиб, у аниқ объектив, структура, китоб ёки рисоланинг мазмунини қисқача баён қилиш ёки бирон мавзу, асар бўйича қисқача доклад тарзида тайёрлаш мумкин.

Доклад ёки қисқача доклад – мавзу ёки муаммони тартибга солинган ҳолда таништириш ёки баҳолаш тарзида баён қилинади.

Масала еки машқ ечиш. Ўтилганларни назарий жиҳатдан ёдга тушириб, берилган топшириқни бажариш. Назарий билимни мустаҳкамлаш ва амалий кўникмаларга эга бўлишга қаратилган.

Тадқиқот услуги Бу услуб бўйича бирон муаммо ёки гипотеза қўйилиб, гуруҳ биргаликда тадқиқот ўтказиб, мантиқий хулоса чиқариб, уни илгари сурилган гипотеза билан таққосланади.

"Ақлий ҳужум"- услуги, муайян муаммо қўйилиб, уни ечиш учун талабалар ўртасига қўйилади. Унда ҳар бир гуруҳ ёки алоҳида талабалар томонидан фикр ва мулоҳазалар билдирилади. Улар солиштирилади ва хулоса чиқарилади.

Конкурс (танловлар)лар ўтказиш. Маълум бир мавзу ёки муаммо бўйича талабалар олган билимларини аниқлаш ва баҳолаш учун қўлланилади.

Дарс ўтишда бошқа қатор услублар ҳам мавжуд бўлиб, уларни ўқитувчи мавзунинг мазмуни, гуруҳнинг тайергарлигига қараб қўллаши мумкин.

Мустақил иш - бу талаба учун ўқитувчи томонидан берилган топшириқни бажариш тушинилиб, унинг мазмунини, ижтимоий-иқтисодий моҳиятини ёрита билишига айтилади.

Мустақил ишлар туркумига қуйидагиларни киритиш мумкин: назоратларга тайёрланиш, рефератлар ёзиш, курс ишларини тайёрлаш, диплом лойиҳаларига тайёргарлик, олий ўқув юртларида ўтказиладиган семинарларга раҳбарлар иштирокида тайёргарлик кабилар. Талаба мустақил ишларни бажариши олий мактаб педагогикасининг муҳим вазифаларидан бири десак муболаа бўлмайди. Чунки, шу мустақил иш тайёрлаш давомида талаба, унга ижодий ёндошади. Адабиёт, журналлардан, газеталардан, оммавий ахборот воситаларидан кенг фойдаланишга ўрганиб, мустақил иш сифатида берилган топшириқни ижтимоий-иқтисодий аҳамиятини туб илдизини очиб беришга интилади ва бу интилиш талаба шахсида илмий ишларга бўлган қизиқишини орттиради. Келажакда илмий ходим, олим даражасига чиқиш имкониятларига замин яратади.

Амалий маш\улот - ўқув ишларининг мантиқий давоми бўлиб, бу термин талабаларнинг мустақил аудитория ишларини умумий тушунчаси ҳисобланади. Амалий маш\улотларда машқлар ишлаш, лаборатория ишларини ўтказиш, ҳар хил илмий тажрибаларни ўтказиш кабилар амалга оширилади. Билим беришнинг бу шаклида маърузаларда олинган назарий билимлар бевосита амалиёт билан бо\ланади ва ўқувчилар тажрибалар томонидан амалга оширилади.

Курс иши - олий мактаб ўқув режасида қайд қилинган таълим беришнинг шаклларида бири. Курс ишлари бирор фаннинг назарий курси ниҳояланган сўнг амалга оширилади. Таълим беришнинг бу тури талабаларнинг илм олиш даврида олган билимларини янада мустаҳкамлаш, ўша назарий билимларини қанчалик амалиёт билан бо\лай олиши негида пайдо бўлади. Курс иши тайёрлаш жараёнини бевосита мустақил ишлар таркибига киритиш мумкин курс иши ҳам ўқув режада киритилган бўлади.

Амалиёт - таълим шаклларида яна бири бўлиб, унда талаба олий ўқув юртида олган назарий билимларини бевосита амалиётга тадбиқ қилади. Бу жараёнда амалиётчига албатта ўша амалиёт ўтилаётган пайтдан ва олий ўқув юртидан илмий раҳбарлар тайёрланади. Амалиёт талаба учун келажак иш фаолияти учун илк қадамлар бўлиб ҳисобланади. Чунки мана шу амалиёт

давомида амалиётчи, яъни талаба ўзи олий ўқув юртида олган билимларини қанчалик амалиётга қўллай олишини ўзи нуқтаи назаридан ҳам баҳолайди ва бу орқали ўз келажагини тасаввур қилиш, уни ҳис қила олиши ҳам ҳеч гап эмас. Шунини ҳам айтиш керакки, амалиёт ҳам маълум ҳафта давомида белгиланган бўлиб, олий ўқув юрти ўқув режасида киритилган.

Диплом иши - бу олий ўқув юртида олган билимларни натижаси, илмий изланишларнинг бошланғич кўриниши бўлиб, таълим беришнинг бир шакли сифатида намоён бўлади. Диплом иши бир мутахассисликни тамомланаётган талаба томонидан, шу мутахассислик раҳбари билан бирга тайёрланадиган ва ўқув юрти ўқув режасида қайд қилинган таълим бериш шаклларида ҳисобланади.

Умуман олганда барча олий мактабларда таълим беришнинг ташкилий шакллари амал қилар экан, уларга бир қатор талаблар қўйилади. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Берилаётган материаллар илмий бўлишлилиги;
2. Маъруза, амалий машғулот, семинар машғулотлари системали ташкил этилиши;
3. Берилаётган маълумотлар, материаллар талабалар ёшига мос бўлишлилиги;
4. Сиёсий жиҳатдан тўри ва назарий масалалар амалиёт билан боғлиқлиги;
5. Берилаётган маълумотларда энг сўнгги материалларнинг бўлишлилиги;
6. Билим беришнинг ташкилий шакллари амалга ошириш жараёнида И.Каримов асарларидан, оммавий ахборот воситалари материалларидан унумли фойдаланганлик даражаси ва ҳоказолар.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И. А. «Ўзбекистон буюк келажак сари» Буюк келажак сари. -Т.: «Ўзбекистон», 1998.
2. Хўжаев Н., Ҳасанбоев Ж., Иқтисодий педагогика. Ўқув қўлланма. -Т.: 2002.
3. Экономическая теория. под ред. акад. Видяпина В.Д, акад. Журавлевой Г.И., акад. Гулямова С.С. акад. Шарифходжаева М.Ш., акад. Абдурахманова К.Х. -Т.: 1999.
4. Экономическое образование и воспитание учащихся. под ред. И.И.Горлача. -Киев: 1989.
5. +. Муфтайдинов, +. Йўлдошев. «Шарқ иқтисодий таълимотлар тарихи». – Т.: «Халқ мероси», 2002.
6. Самуэльсон П. Экономика. М. «Альгон» ВНИИСИ, 1992., 6-7 бетлар.
7. Ўлмасов А., М. Шарифхўжаев. «Иқтисодиёт назарияси». Т., «Меҳнат», 1995.
8. Шарифхўжаев М ва бошқалар. Бозор иқтисодиёти назарияси ва амалиёти. Т. «Ўзбекистон», 2001.